

Beleidsopties voor gedragsinterventies om de eiwittransitie te versnellen

Hans Dagevos en Marleen C. Onwezen

De realisatie van een andere balans in de verhouding tussen dierlijke en plantaardige eiwitten die worden geconsumeerd, betekent een aanzienlijke verandering in het gemiddelde eetpatroon van de Nederlandse bevolking, een verandering die vraagt om gerichte gedragsinterventies en beleidsinstrumenten. Deze factsheet verkent mogelijke beleidsopties op basis van wetenschappelijke bevindingen.¹

Achtergrond

Vanuit gezondheids- en duurzaamheidsperspectief is een verschuiving naar meer plantaardige eiwitten en minder dierlijke eiwitten in het voedingspatroon nodig.² Zo'n verschuiving is in lijn met het Klimaatakkoord,³ voedingsadviezen van de Schijf van Vijf en de Gezondheidsraad. Laatstgenoemde trok in december 2023⁴ de conclusie dat met verschuivingen in het voedingspatroon naar een 50:50-verhouding in dierlijke en plantaardige eiwitten en verder naar een dieet met een 40:60-verhouding zowel gezondheidswinst als milieuwinst is te boeken ten opzichte van het nu gangbare voedingspatroon.⁵ Hiermee sluit de Gezondheidsraad aan bij tal van wetenschappelijke studies die naar voren brengen dat een minder dierlijk en meer plantaardig voedingspatroon beter is voor de eigen gezondheid en bijdraagt aan het dichterbij brengen van afgesproken klimaatdoelen.

De drie Voedselconsumptiepeilingen die sinds 2007 zijn gedaan leren dat de verhouding tussen dierlijke en plantaardige eiwitconsumptie slechts langzaam opschuift in de meer plantaardige richting, waarbij de consumptie van dierlijke eiwitten dominant blijft. Met een 57:43-verhouding in de consumptie van dierlijke en plantaardige eiwitten in het gemiddelde Nederlandse eetpatroon, staat de huidige praktijk nog ver af van de half-om-half eiwitdoelstelling.⁶ Dit laatste vindt bevestiging in de Eiwitmonitor 2023 en die van 2024.⁷ Veranderingen in het eetpatroon gaan langzaam en vragen om ondersteunende initiatieven. Dit geldt ook voor de realisatie van een 50:50-verhouding in de consumptie van dierlijke en plantaardige eiwitten in 2030, zoals het rijksbeleid beoogt.⁸

Raamwerk

In de wetenschap wordt verandering in voedselconsumptie naar een minder dierlijk en meer plantaardig eetpatroon vaak gekoppeld aan de ontwikkeling van een duurzamer en gezonder voedselsysteem. Een meer plantaardig dieet behoort tot de meest impactvolle bijdragen die hieraan op individueel niveau zijn te leveren. Maar een dergelijke gedragsverandering gaat niet vanzelf. Beleid staat in principe een mix van zowel 'zachte' als 'harde' instrumenten ter beschikking om gedragskeuzes te beïnvloeden. De Nuffield-interventieladder⁹ biedt in deze context een mooi raamwerk, want deze richt zich op gedragskeuzes én presenteert een variatie aan opties die openstaan voor beleid.

Figuur 1 Nuffield-interventieladder

Langs de ladder: zoeken naar beleidsopties

Als de Nuffield-interventieladder van beneden naar boven wordt gevolgd, komen we langs specifieke beleidsmaatregelen die zijn te treffen om de balans naar een minder dierlijk, meer plantaardig eetpatroon te helpen verschuiven (zie kolom Beschrijving in tabel 1). De beschreven beleidsopties zijn geïnspireerd door bestaande literatuur. Per onderscheiden sport van de interventieladder wordt in de Reflectie-kolom van tabel 1 aangegeven wat de huidige stand van onderzoek op het thema is en relevante aspecten voor de overheid om rekening mee te houden bij het maken van vervolgkeuzes.

Voordat in tabel 1 de interventieladder wordt beklommen, bevindt zich aan de voet van de ladder de optie om bewust geen werk te maken van een onderwerp. Deze beleidskeuze heeft op zichzelf geen intentie het eetpatroon naar minder dierlijk, meer plantaardig te verschuiven of te versnellen. Toch is het relevant even onder aan de ladder stil te staan om hier te noemen dat er nergens ter wereld officieel overheidsbeleid wordt gevoerd dat expliciet gericht is op het verminderen van vleesconsumptie.¹

De situatie monitoren bevindt zich eveneens onder aan de interventieladder. Wat monitoren betreft, bestaat de zojuist genoemde voedselconsumptiepeiling al langer. Meer recent en meer specifiek gericht op eiwitten, zijn de Eiwitmonitor en de Eiweet monitor¹⁰ ontwikkeld. Beide vullen elkaar aan omdat de Eiwitmonitor zich richt op eiwitconsumptie in combinatie met het aanbod van dierlijke en plantaardige eiwitproducten, terwijl de Eiweet monitor zich juist concentreert op de verkoop van dierlijke en plantaardige eiwitproducten. Dat monitoren zich onder aan de interventieladder bevindt, betekent allerm minst dat monitoring onbelangrijk is. Integendeel, de eerste Eiwitmonitor geeft beleid inzicht in de

stand van zaken. Volgende edities van de Eiwitmonitor zullen zicht geven op vooruitgang, kansen en belemmeringen van de eiwittransitie. Op zijn beurt biedt de Eiweet monitor supermarkten houvast bij hun inzet om de verhouding in de verkoop van dierlijke en plantaardige eiwitten te veranderen.

Met het beklimmen van de interventieladder passeren concrete vraaggerichte beleidsmaatregelen de revue. Tabel 1 bevat mogelijkheden om invulling te geven aan beleidsinterventies gericht op gedragsverandering in de beoogde richting van minder dierlijke en meer plantaardige voedingskeuzes.

Tabel 1 Interventieladder met specifieke beschrijvingen en reflecties voor de eiwittransitie

	Beschrijving	Reflectie ¹¹
1 - Informatie verschaffen 	Voorbeelden beleidsmaatregelen voor bewustwording • Consumenteninformatie op producten: Voorzie consumenten van productinformatie door middel van voedsel etikettering (op de voorkant van de verpakking) over het aandeel plantaardige en dierlijke ingrediënten en/of eiwitten in samengestelde producten, kant-en-klarmaaltijden en verspakketten. • Consumentbewustzijn verhogen: Voer publieke informatiecampagnes via massamedia en sociale marketing om consumenten te informeren over duurzaamheid, gezondheid en dierenwelzijn, en om kennis te vergroten over de impact van voedingskeuzes, in het bijzonder over de impact van een hoge consumptie dierlijke eiwitten. • Educatieprogramma's verbeteren en implementeren: Ontwikkel educatieprogramma's over de (langetermijn)voordelen van het overstappen naar duurzame diëten in combinatie met de eiwittransitie en/of geef duidelijkheid door middel van nationale voedingsrichtlijnen die een duidelijke maximuminname van vlees bevatten – mogelijk onderverdeeld in het stellen van een maximum consumptiedoel voor rood, wit en bewerkt vlees.	• Informatievoorziening en educatie behoren tot de meest gangbare en minst controversiële beleidsopties voor gedragsinterventie. Onderzoek wijst over het algemeen uit dat informatie weliswaar een noodzakelijke voorwaarde is voor gedragsverandering maar op zichzelf betrekkelijk ineffectief is om voor daadwerkelijke gedragsverandering te zorgen. Ruwweg zijn beleidsmaatregelen die in de politiek en het beleid het minst omstreden zijn ook het minst effectief.¹² Kortweg, wat beleidsmatig haalbaar (onhaalbaar) is, heeft relatief weinig (veel) impact. Als het om maatschappelijke acceptatie van beleidsinterventies gaat, is een soortgelijk omgekeerd evenredig verband aan te wijzen: beleidsmaatregelen die lager op de interventieladder staan – en minder ingrijpend en impactvol zijn – genieten veelal meer maatschappelijke acceptatie. Kortom, hoe 'dwingend' de gedragsinterventie, des te geringer het draagvlak.¹³ Aan het laatstgenoemde zal verderop in deze tabel worden toegevoegd dat er nog veel vervolgonderzoek is te doen op het vlak van draagvlak voor beleidsinterventies.
	Voorbeelden beleidsmaatregelen nieuwe standaard • Duidelijke richting geven: bied inspiratie en begeleiding bij verschillende strategieën ('vervangen, verschuiven, vermijden') om de inname van dierlijke eiwitten te verminderen ter ondersteuning van geïnformeerde keuzes om over te gaan van vleesrijke naar plantaardige diëten die passen bij verschillende segmenten (vleesliefhebbers, flexitariërs, vegetariërs). • Flexitarisme promoten: Benadruk de voordelen van flexitarisme in termen van duurzame waarden en andere voor consumenten relevante waarden (bijvoorbeeld smaak, gezondheid, gemak, variatie). • Communiceer consistent het nieuwe normaal: Wees open en transparant en zorg voor een consistent en aantrekkelijk narratief over minder vlees eten als het nieuwe normaal.	• Alhoewel het onderzoek nog in de kinderschoenen staat, lijkt er veel potentie te zijn voor het zetten van een nieuwe standaard.¹⁴ De rijksoverheid kan een belangrijke signaalfunctie vervullen voor zowel stakeholders als burgers wanneer ze eenduidig communiceert dat verschuiving in de eiwitbalans een serieus genomen thema is waarop ook een ambitieuze beleidsdoelstelling is geformuleerd.

	• Bestaande maaltijdvormen 'plantificeren': Moedig het Voedingscentrum, supermarkten, influencers en dergelijke aan recepten aan te bieden voor flexitarische (bijvoorbeeld verminderde hoeveelheid vlees) en plantaardige maaltijden en gerechten, en om informatie te geven om de kookvaardigheden en het vertrouwen van consumenten te verbeteren bij het bereiden van plantaardige of vleesarme gerechten en maaltijden.	
2 - Keuzes faciliteren/sturen 	Voorbeelden van beleidsmaatregelen voor bereikbaarheid • Regels en richtlijnen voor aanbod van voedsel: Stel regels, richtlijnen, protocollen of vrijwillige overeenkomsten op om het aanbod te veranderen en de retail en horecasector aan te moedigen om consumentenkeuzes te beïnvloeden. Bijvoorbeeld door de standaardoptie op restaurantmenu's te veranderen van een vleesoptie naar een plantaardige optie, of door de positionering van producten: verhoog de zichtbaarheid van plantaardige alternatieven, vleesarme of 'hybride' opties (dat wil zeggen vleesinhoud wordt verminderd door plantaardige ingrediënten toe te voegen) op het menu of in de supermarkt. • Retailers en restaurants aanmoedigen: Spoor retailers en restauranthouders/cateraars aan om informatie te verstrekken over het gedrag van andere klanten of restaurantbezoekers die flexitarische of vegetarische keuzes maken (dynamische sociale norm). Voorzie retailers en restaurants/cateraars die zich committeren aan ambitieuze eiwittransitiedoelstellingen van (morele, organisatorische dan wel intellectuele) support om stappen te zetten in het verschuiven van het dierlijke-plantaardige productaanbod. • Nudging toepassen: Daag retailers en restauranthouders/cateraars uit om onopvallende nudging toe te passen door de vleesportiegrootte in een verpakking of gerecht te verminderen en/of dierlijke ingrediënten in recepten te vervangen door plantaardige ingrediënten (dat wil zeggen 'hybride' vleesalternatieven).	• Terwijl hierboven de overheid een belangrijke initiatiefnemer en uitvoerder is van genoemde maatregelen, is dezelfde overheid niet primair zelf aan zet als het gaat om de hier genoemde voorbeelden. Andere stakeholders zijn eerstverantwoordelijk maar van overheidswege is die verantwoordelijkheid aan te wakkeren. • Een 'duwende' rol kan de overheid vervullen door te faciliteren, (moreel) te stimuleren of kaders te scheppen voor relevante stakeholders 'stroomafwaarts' in de voedselketen. Er zijn nog geen onderzoeken die aangeven welke specifieke stakeholders het meest effectief zijn (in vergelijking met andere) in het veranderen van voedselconsumptiegedrag in de bedoelde richting. Wel zijn er aanwijzingen dat een integrale aanpak (meerdere partijen meenemen) belangrijk is en dat de overheid hierin een actor van betekenis is.¹⁵ • De overheid kan hier ook helpen door onderzoek en experimenten mogelijk te maken die supermarkten, detailhandel en foodservicesector inzicht in (neven)effecten van de introductie van productinnovaties of het implementeren van bepaalde veranderingsstrategieën.
3 - Keuzes sturen met positieve/negatieve prijsprikkels 	Voorbeelden van beleidsmaatregelen voor betaalbaarheid • Prijsbeleid uitvoeren: Ontmoedig de consumptie van dierlijke voedingsmiddelen en stimuleer de plantaardige keuze door de prijs van vlees of dierlijke eiwitbronnen te verhogen (bijvoorbeeld een vleestaks), of verlaag de prijs van plantaardige eiwitvoedingsmiddelen (bijvoorbeeld verlaag de btw op plantaardige voedingsmiddelen), en/of verander de relatieve prijzen van dierlijke eiwitproducten en plantaardige eiwitvoedingsmiddelen (bijvoorbeeld stop met prijsacties voor vlees) om de consumptie van plantaardige voedingsmiddelen te stimuleren.	• Een combinatie van verschillende gedragsinterventies (bijvoorbeeld informatie over consequenties van vleesconsumptie in combinatie met bereidingstips, prijsverschillen tussen en/of andere samenstelling of positionering van het plantaardige aanbod) heeft grotere kansen op beoogde gedragseffecten dan enkelvoudige (en eenmalige) interventies.¹⁶ • Hoe hoger op de interventieladder, des te minder praktijkvoorbeelden én wetenschappelijke studies er zijn, waardoor er minder empirisch onderbouwde kennis is over

	• True pricing: Pas true pricing toe door middel van het doorberekenen van de echte prijs in winkelprijzen, waardoor de kosten voor de planeet en de gezondheid van mensen worden meegenomen. Voedingsmiddelen met hogere sociale en ecologische kosten, zoals vlees, worden daardoor duurder en voedingsmiddelen met lagere echte kosten, bijvoorbeeld onbewerkte plantaardige producten als peulvruchten en bonen, worden (relatief) goedkoper. • Promotie van dierlijke producten beperken: Beperk of ontmoedig de promotie van dierlijke producten door bijvoorbeeld verplichte advertentieregulering of marketingbeperkingen op lage prijzen van vleesproducten of 2-voor-1 promotieaanbiedingen.	(on)bedoelde impact of indirecte effecten van meer verstreckende gedragsinterventies die meer 'dwang en drang' in zich hebben (vleestaks, rantsoenering en dergelijke).¹⁷ • Bewijslast voor de effectiviteit en impact van gedragsinterventies (vooral voorbij informeren en keuzes faciliteren) is er niet of slechts in bescheiden mate en niet eenduidig, zeker op langere termijn en/of op populatieniveau. Binnen onderzoekspopulaties worden er wel verschillen gevonden tussen ontvankelijkheid voor bepaalde (prijs)interventies, waarbij groepen zich niet alleen laten onderscheiden door sociaal-demografische kenmerken (man/vrouw, jong/oud, etc.), maar ook verschillend kunnen reageren afhankelijk van tot welke dieetgroep (omnivoor, flexitariër, vegetariër) ze behoren.¹⁸ • Kleinschaligere studies (zoals labstudies en zelfgerapporteerde tests) laten zien dat prijsinterventies effect kunnen hebben, de verschillen in prijzen moeten wel aanzienlijk zijn (bijvoorbeeld >20%). Daarnaast is het belangrijk om gecombineerde interventies en verschillen tussen groepen - zoals hierboven al genoemd - mee te nemen.¹⁹
4 - Keuzes beperken/eliminieren 	Voorbeelden van beleidsmaatregelen voor beschikbaarheid • Aanbod van dierlijke voedingsmiddelen beperken: Beperk, of sluit de levering en/of verkoop van bepaalde dierlijke voedingsmiddelen uit (bijvoorbeeld ultrabewerkte rood vleesproducten) door expliciete verhoudingen in dierlijke en plantaardige producten die supermarkten en restaurants moeten volgen. • Keuzerijkdom beperken: Beperk en verminder de hoeveelheid en/of soorten vleesproducten die beschikbaar zijn voor consumentenaankoop door middel van een vleesverbod of een vleesrantsoeneringssysteem, bijvoorbeeld via een persoonlijk CO₂-budget ('koolstofrantsoeneringsbeleid'). • Beperkingen op dierlijke voedingsmiddelen in overheidsinkoop: Stel paal en perk aan dierlijke voedingsmiddelen in overheidsinkoop in het algemeen (een maximumpercentage voor dierlijk eiwitaanbod en een minimumpercentage voor plantaardig eiwitaanbod) en meer specifiek: breid de vleesloze productalternatieven uit om plantaardige voedselopties te faciliteren en stimuleren (zowel op 'speciale' vegetarische dagen als op 'gewone' dagen) in de eetgelegenheden van overheidsgebouwen en openbare voorzieningen (kantoren, kazernes, gevangenissen en dergelijke).	• Over praktische bezwaren (consumentenacceptatie) en juridische aspecten (uitvoerbaarheid van met name 'harde' beleidsinterventies gegeven bestaande wet- en regelgeving) is nog veel onbekend respectievelijk niet onderzocht.²⁰

Beleidsprioriteiten aanwijzen

In bovenstaande tabel onderscheiden we vier sporten van de interventieladder: informatie verschaffen, keuzes faciliteren, keuzes sturen via prijsprikkels en keuzes beperken. Voor elk van deze vier wijzen we tot slot van deze factsheet een beleidsprioriteit aan. Op basis van de opgedane kennis van de relevante wetenschappelijke literatuur hebben we beleidsprioriteiten met potentieel geselecteerd die voorbij de stand van zaken gaan maar tegelijkertijd als niet onhaalbaar ver van de beleidspraktijk worden ingeschat.

• Focus op flexitarisme

Passend bij de eerstgenoemde sport van de ladder (informatie verschaffen) halen we het onderdeel naar voren dat van overheidswege op geloofwaardige, consistente én continue wijze gecommuniceerd wordt dat flexitarisme de standaard is. Draag dit volmondig en overtuigend uit in beleid, waarborg de consistentie met andere beleidsdossiers (binnen en buiten LNVN) en benut hier ook de expertise en het bereik onder het Nederlandse publiek van het Voedingscentrum. Ontwikkel een positief verhaal rondom flexitair eten, waarin naast de nadruk op meer plantaardig en de aantrekkelijkheid van plantaardige alternatieven voor dierlijke eiwitproducten ook ruimte is voor de voordelen van minder dierlijk. Belangrijk is een verhaal te ontwikkelen dat zowel aansprekend is voor consumenten die aan het begin van een 'minder dierlijk, meer plantaardig'-eetpatroon staan als waarin consumenten zich gesteund voelen die al verder gevorderd zijn in de 'plantificering' van hun dieet. Een tot de verbeelding sprekende omschrijving van flexitarisme die minder breed interpreteerbaar is dan momenteel het geval is, kan ook behulpzaam zijn voor de identificatie van mensen met flexitarisme. Een herkenbaar en inspirerend verhaal heeft de bedoeling een nieuwe standaard uit te dragen met positieve associaties.

• Steun stakeholders

Kijkend naar de tweede sport van de interventieladder (keuzes sturen) wijzen we op het belang van het neerzetten van een nieuwe standaard in de voedselomgeving die in lijn is met verschuiving van de eiwitbalans in de meer plantaardige richting. Helpend hier is het geven van beleidsondersteuning aan die supermarktketens, bedrijfscaterers en horecaondernemers die zich committeren aan ambitieuze eiwittransitiedoelstellingen en stappen proberen te maken in het verschuiven van het dierlijke-plantaardige productaanbod. Een aantrekkelijker en meer plantaardig aanbod zal de eiwittransitie helpen versnellen. Het zijn deze stakeholders die dynamiek geven aan de eiwittransitie en verantwoordelijkheid nemen. Beleidsondersteuning is te geven door in te zetten op monitoring van hun activiteiten of onderzoek te financieren dat wetenschappelijke onderbouwing of inspiratie biedt aan het zetten van (vervolg)stappen. Daarnaast kan (financiële) ondersteuning ervoor zorgen dat de geleerde lessen worden opgehaald, verrijkt en in de desbetreffende branches worden gedeeld en gebruikt. Beleidsstimulus is ook te geven door richtlijnen aan stakeholders mee te geven (die bijvoorbeeld betrekking hebben op verhoudingen in het plantaardige en dierlijke aanbod dan wel de mate of vorm van prijsacties) om koers te houden of versnelling te geven aan de eiwittransitie.

• Geef prijsbeleid een kans

Als het gaat om keuzes sturen via prijsprikkels, halen we naar voren dat met de bestaande politieke onwil over het treffen van prijsmaatregelen een belangrijk onderdeel van de interventieladder buitenspel wordt gezet. Dit is een gemiste kans om de mogelijkheden en effecten van gedragsinterventies via prijsprikkels verder te onderzoeken en ermee te experimenteren. Dit houdt de situatie in stand dat er nog geen eensluidende en overtuigende kennis is over effectiviteit, maatschappelijke acceptatie of onvoorziene gevolgen van een vleestaks of over de vergelijkbaarheid van resultaten die een suikertaks laten zien met wat van een vleestaks is te verwachten. Hierdoor blijft onzeker wat de bijdrage en de betekenis van dit deel van de interventieladder kan zijn voor een verschuiving in de balans van geconsumeerde eiwitten. Bovendien geeft de 50:50-beleidsdoelstelling in 2030 aanleiding en urgentie om de bijdrage van elk beleidsinstrument op de interventieladder af te wegen zonder deze bij voorbaat uit te sluiten.

• Geef het goede voorbeeld in Rijksinkoop

In relatie tot keuzes inperken, halen we naar voren dat via overheidsaanbestedingen niet alleen telbare impact is te maken maar ook zichtbaar het goede voorbeeld is te geven. Normering voor Rijksinkoop die gunstig is voor het plantaardige aanbod en aanbieders van plantaardige alternatieven voor vlees of zuivel, ondersteunt de eiwittransitie zowel in de markt als maatschappelijk. Het gaat hier ook om een haalbare en

al in de praktijk gebrachte beleidsinzet die aan verdere betekenis kan winnen als 'het goede voorbeeld' gevolgd wordt en, meer specifiek, bijvoorbeeld semi-overheidsorganisaties verder aanzet tot soortgelijke inkoopmaatregelen. Normering die de eiwittransitiedoelstelling serieus neemt draagt een steentje bij aan de weg naar een nieuw normaal (zie Focus op flexitarisme) en geeft een stimulans aan participerende ketenpartijen (zie Steun stakeholders). Dit laatste bedoelt ook aan te geven dat beleidsmaatregelen niet per se los van elkaar staan, maar elkaar kunnen opvolgen en versterken in impact.

Noten

- ¹ De inhoud van deze factsheet is gebaseerd op onderzoek verricht in het kader van het onderdeel Gedragsinterventies van het project Versnellingsagenda Nieuwe Eiwitten (BO-43-103-010). Primair ligt aan deze factsheet het onderzoek ten grondslag zoals dat gepubliceerd is in H. Dagevos en M.C. Onwezen (2025). Toward consumer-oriented food policies: A toolbox for encouraging the protein transition. *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 21, 2454060. Daarnaast is deze factsheet gebaseerd op M.C. Onwezen en H. Dagevos (2024). A meta-review of consumer behaviour on meat reduction and alternative protein acceptance. *Food Quality and Preference*, 114, 105067.
- ² Dierlijke eiwitten hebben betrekking op vlees, vis, zuivel of eieren. Plantaardige eiwitten hebben betrekking op granen, peulvruchten, zaden, noten, plantaardige alternatieven voor vlees en zuivel, eiwitrijke groenten, zoals spinazie of broccoli en eiwitrijk fruit, zoals banaan of avocado.
- ³ Klimaatakkoord (2019). Den Haag. <https://www.klimaatakkoord.nl/documenten/publicaties/2019/06/28/klimaatakkoord>
- ⁴ Gezondheidsraad (2023). *Gezonde eiwittransitie*. Den Haag: Gezondheidsraad.
- ⁵ Wat dergelijke verschuivingen meer concreet betekenen voor veranderingen in het eetpatroon, wordt verduidelijkt in H. Dagevos en M.C. Onwezen (2023). Eiwitbalans. In: P. Berkhout, H. Vermeulen en P. Ramaekers (red.) *Staat van landbouw, natuur en voedsel*, 2023. Wageningen: Wageningen Economic Research, pp. 103-105.
- ⁶ RIVM (2023). Voedselconsumptiepeiling 2019-2021. <https://www.wateetnederland.nl/> De 57:43-verhouding heeft betrekking op de aandelen dierlijk en plantaardig eiwit van de totale consumptie van eiwit over alle personen (1-79 jaar). Gaat het om het gewogen gemiddelde (wat is over alle personen heen het gemiddelde van de individuele aandelen dierlijk eiwit van totaal eiwit) onder volwassenen (18-79 jaar), dan is de verhouding 58:42.
- ⁷ M. Onwezen, L. Dwyer, M. Verain, F. Kremer, J. van den Puttelaar, N. Herceglic, H. Dagevos en K. Logatcheva (2024). *Eiwitmonitor 2023: Inzicht in de verhouding plantaardige en dierlijke eiwitten in vraag en aanbod*. Wageningen: Wageningen Economic Research; Onwezen, M., Dwyer, L., Verain, M., Kremer, F., Steketee, J., van den Puttelaar, J., Herceglic, N., en Logatcheva, K. (2025). *Eiwitmonitor 2024: Een voorzichtige verschuiving naar meer plantaardige eiwitproducten in consumptie, keuzegedrag en aanbod*. Wageningen: Wageningen Social and Economic Research.
- ⁸ LNV (2022). Kamerbrief Evaluatie voedselagenda 2016-2020 en voedselbeleid, 29 maart. Den Haag: Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit; LNV (2024). Kamerbrief over de huidige situatie van de eiwittransitie in Nederland, 28 maart. Den Haag: Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- ⁹ Nuffield Council on Bioethics (2007). *Public health: Ethical issues*. London: Nuffield Council on Bioethics.
- ¹⁰ Green Protein Alliance & Proveg (2024). *Eiweet: Landelijke supermarket eiwitverhouding 2023*.
- ¹¹ De verwijzingen naar relevante studies in de Reflectiekolom van deze tabel moeten gezien worden als een greep uit het literatuuraanbod. Meer en andere publicaties zijn opgenomen in de resultaten van het onderzoek dat verricht is in het kader van de Versnellingsagenda: zie noot 1.
- ¹² J. Ammann, A. Arbenz, G. Mack, T. Nemecek en N. El Benni (2023). A review on policy instruments for sustainable food consumption. *Sustainable Production and Consumption*, 36, 338-353; European Environment Agency (2023). *Transforming Europe's food system: Assessing the EU policy mix*. Luxembourg: Publications Office of the European Union; T. Garnett, S. Mathewson, P. Angelides en F. Borthwick (2015). *Policies and actions to shift eating patterns: What works? – A review of the evidence of the effectiveness of interventions aimed at shifting diets in more sustainable and healthy directions*. Oxford: Food Climate Research Network / Chatham House; M.C. Parlasca en M. Qaim (2022). Meat consumption and sustainability. *Annual Review of Resource Economics*, 14, 6.1-6.25; Y. Ran, P. Van Rysselberge, B. Macura, U.M. Persson, A.A. Hatab et al. (2024). Effects of public policy interventions for environmentally sustainable food consumption: A systematic map of available evidence. *Environmental Evidence*, 13, 10.
- ¹³ C. Bryant, A. Couture, E. Ross, A. Clark en T. Chapman (2024). A review of policy levers to reduce meat production and consumption, *Appetite*, 203, 107684; R. Pechey, J.P. Reynolds, B. Cook, T.M. Marteau en S.A. Jebb (2022). Acceptability of policies to reduce consumption of red and processed meat: A population-based survey experiment. *Journal of Environmental Psychology*, 81, 101817.

-
- ¹⁴ M. Judge, T. Bouman, L. Steg en J.W. Bolderdijk (2024). Accelerating social tipping points in sustainable behaviors: Insights from a dynamic model of moralized social change. *One Earth*, 7, 759-770.
- ¹⁵ O. De Schutter, N. Jacobs en C. Clément (2020). A 'Common Food Policy' for Europe: How governance reforms can spark a shift to healthy diets and sustainable food systems. *Food Policy*, 96, 101849. Zie ook literatuurverwijzingen in noot 16.
- ¹⁶ M. Alt, H. Bruns, N. DellaValle en I. Murauskaite-Bull (2024). Synergies of interventions to promote pro-environmental behaviors: A meta-analysis of experimental studies. *Global Environmental Change*, 84, 102776; T. Kwasny, K. Dobernig en P. Riefler (2022). Towards reduced meat consumption: A systematic literature review of intervention effectiveness, 2001–2019. *Appetite*, 168, 105739; SAPEA, Science Advice for Policy by European Academies. (2023). *Towards sustainable food consumption*. Berlin: SAPEA.
- ¹⁷ C. Bonnet en M. Coinon (2024). Environmental co-benefits of health policies to reduce meat consumption: A narrative review. *Health Policy*, 143, 105017; D.R. Just en A.T. Byrne (2020). Evidence-based policy and food consumer behaviour: How empirical challenges shape the evidence. *European Review of Agricultural Economics*, 47, 348–370; J. Meier, M.A. Andor, F.C. Doebbe, N.R. Haddaway en L.A. Reisch (2022). Do green defaults reduce meat consumption? *Food Policy*, 110, 102298; N.M. Wadi, K. Cheikh, Y.W. Keung en R. Green (2024). Investigating intervention components and their effectiveness in promoting environmentally sustainable diets: A systematic review. *The Lancet Planetary Health*, 8, e410-e422; S. Wynes, K.A. Nicholas, J. Zhao en S.D. Donner (2018). Measuring what works: Quantifying greenhouse gas emission reductions of behavioural interventions to reduce driving, meat consumption, and household energy use. *Environmental Research Letters*, 13, 113002.
- ¹⁸ J. Aschemann-Witzel, M.D. Mulders, M. Janssen en F.J. Perez-Cueto (2023). Tipping the next customer on the shoulder?: A segmentation study and discussion of targeted marketing to further plant-rich dietary transition. *Cleaner and Responsible Consumption*, 11, 100154; J. Graça, M.M. Calheiros en A. Oliveira (2015). Attached to meat?: (Un)Willingness and intentions to adopt a more plant-based diet. *Appetite*, 95, 113-125; M.C. Onwezen (2022). The application of systematic steps for interventions towards meat-reduced diets. *Trends in Food Science & Technology*, 119, 443-451; V.E. Siegerink, J. Delnoij en F. Alpizar (2024). Public preferences for meat tax attributes in The Netherlands: A discrete choice experiment. *Food Policy*, 128, 102675; M.C.C. Verain, H. Dagevos en P. Jaspers (2022). Flexitarianism in the Netherlands in the 2010 decade: Shifts, consumer segments and motives. *Food Quality and Preference*, 96, 104445.
- ¹⁹ M.J. Broeks, S. Biesbroek, E.A. Over, P.F. van Gils, I. Toxopeus, M.H. Beukers en E.H.M. Temme (2020). A social cost-benefit analysis of meat taxation and a fruit and vegetables subsidy for a healthy and sustainable food consumption in the Netherlands. *BMC Public Health*, 20, 1-12; A.M. Thow, S. Downs en S. Jan (2014). A systematic review of the effectiveness of food taxes and subsidies to improve diets: Understanding the recent evidence. *Nutrition reviews*, 72, 551-565; R.E. Vellinga, M. Eykelenboom, M.R. Olthof, I.H.M. Steenhuis, R. de Jonge en E.H.M. Temme (2022). Less meat in the shopping basket: The effect on meat purchases of higher prices, an information nudge and the combination: a randomised controlled trial. *BMC Public Health*, 22, 1137; A. Wright, K.E. Smith en M. Hellowell (2017). Policy lessons from health taxes: A systematic review of empirical studies. *BMC Public Health*, 17, 1-14.
- ²⁰ Zie literatuurverwijzingen in respectievelijk noot 13 en noot 17.

Meer informatie

Hans Dagevos | Marleen Onwezen
hans.dagevos@wur.nl | marleen.onwezen@wur.nl
www.wur.nl/social-and-economic-research

2025-062